

Research Paper

The Effect of Incredible Years Program Training on Behavioral Emotion Regulation in Mothers of Children with Autism

Farzaneh Safarpour¹, Mohammad Ashori^{2*}

1. MA student in Psychology and Education of People with Special Needs, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

2. Associate Professor, Department of Psychology and Education of People with Special Needs, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

DOI: [10.22034/JMPR.2024.60170.6038](https://doi.org/10.22034/JMPR.2024.60170.6038)

URL: https://psychologyj.tabrizu.ac.ir/article_18181.html

ARTICLE INFO

Keywords:
Behavioral Emotion Regulation, Children with Autism, Incredible Years Program

Received: 2024/01/19
Accepted: 2024/04/22
Available: 2024/07/04

ABSTRACT

Mothers of children with autism face special challenges in regulating emotions and interacting with their children and need training and planning. The current research aimed to determine the effectiveness of incredible years program on behavioral emotion regulation in mothers of children with autism. The research was a quasi-experimental study with pre-test, post-test design and a control group. The statistical population of the study included all mothers of children with autism in Shahreza in Isfahan in the academic year 2020-2021. The sample size was 20 mothers who were selected by convenience sampling method from rehabilitation center of children with autism. Each group consist of 10 individuals. Participants were randomly assigned to experimental and control groups. All subjects completed the behavioral emotion regulation questionnaire (Kraaij and Garnefski, 2019) as a pre-test. The experimental group was trained with incredible years program for 12 sessions, but the control group used the center common program. After that, both groups participated in a post-test. Data were analyzed using Mann-Whitney U test. The results showed that incredible years program has a significant effect on the seeking distraction ($Z=-2.26$, $P= 0.023$), withdrawing ($Z=-2.68$, $P=0.007$), actively approaching ($Z=-4.00$, $P=0.001$) and seeking social support ($Z=-3.4$, $P=0.001$) for behavioral emotion regulation of mothers of children with autism. The results indicated that the incredible years program, focusing on parent-child interaction, self-efficacy and recognition of one's own and others' emotions, can be used as a useful and effective method to improve the behavioral emotion regulation of mothers of children with autism.

* **Corresponding Author:** Mohammad Ashori

E-mail: m.ashori@edu.ui.ac.ir

تاثیر آموزش برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر تنظیم رفتاری هیجان‌مادران کودکان اوتیسم

فرزانه صفرپور^۱، محمد عاشوری^{۲*}

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی و آموزش افراد با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
 ۲. دانشیار، گروه روانشناسی و آموزش افراد با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

DOI: [10.22034/JMPR.2024.60170.6038](https://doi.org/10.22034/JMPR.2024.60170.6038)URL: https://psychologyj.tabrizu.ac.ir/article_18181.html

چکیده

مشخصات مقاله

کلیدواژه‌ها:

برنامه سال‌های شگفت‌انگیز،
تنظیم رفتاری هیجان، کودکان
اوتیسم

مادران کودکان اوتیسم در تنظیم هیجان و تعامل با فرزندشان با چالش‌های خاصی مواجه هستند و به آموزش و برنامه‌ریزی نیاز دارند. پژوهش حاضر با هدف تعیین میزان اثربخشی برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر تنظیم رفتاری هیجان‌مادران کودکان اوتیسم انجام شد. پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی و با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه مادران کودکان اوتیسم شهرستان شهرضا در اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بود. نمونه شامل ۲۰ مادر می‌شد که به روش نمونه‌گیری در دسترس از مرکز توانبخشی کودکان اوتیسم انتخاب شدند. آن‌ها به روش تصادفی در گروه‌های آزمایش و کنترل جایگزین شدند، به نحوی که در هر گروه ده آزمودنی بود. تمام آزمودنی‌ها پرسشنامه تنظیم رفتاری هیجان (کرایچ و گارنفسکی، ۲۰۱۹) را به عنوان پیش‌آزمون کامل کردند. گروه آزمایش به مدت ۱۲ جلسه تحت آموزش برنامه سال‌های شگفت‌انگیز قرار گرفت اما گروه کنترل از برنامه رایج مرکز استفاده کرد. برای تحلیل داده‌ها از آزمون یومان ویتنی استفاده شد. نتایج نشان داد که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز به طور معناداری بر مولفه‌های اقدام به کار دیگر ($Z=-2/26$ و $P=0/023$)، کناره‌گیری ($Z=-2/68$ و $P=0/007$)، رویارویی فعال ($Z=-4/00$ و $P=0/001$) و جستجوی حمایت اجتماعی ($Z=-3/49$ و $P=0/001$) از تنظیم رفتاری هیجان در مادران کودکان اوتیسم تاثیر داشت. نتایج حاکی از آن بود که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز با تمرکز بر تعامل والد-کودک، خودکارآمدی و شناخت هیجان‌های خود و دیگران می‌تواند به عنوان روشی مفید و موثر برای بهبود تنظیم رفتاری هیجان‌مادران کودکان اوتیسم مورد استفاده قرار گیرد.

دریافت شده: ۱۴۰۲/۱۰/۲۹

پذیرفته شده: ۱۴۰۳/۰۲/۰۳

منتشر شده: ۱۴۰۳/۰۴/۱۴

* نویسنده مسئول: محمد عاشوری
 رایانامه: m.ashori@edu.ui.ac.ir

مقدمه

از طرفی، بهبود تعامل مادر و کودک در سال‌های اولیه زندگی، اساس رشد شناختی، اجتماعی و هیجانی آینده کودک را پایه‌گذاری می‌کند. اهمیت این مساله در مادران کودکان اوتیسم به دلیل مشکلات هیجانی و ارتباطی خاصی که با فرزندانشان دارند بیشتر و ضروری‌تر است (هالاها و همکاران، ۲۰۲۳). بسیاری از کودکان اوتیسم در تنظیم هیجان‌های خود مشکلاتی را تجربه می‌کنند و این مشکلات بر تنظیم هیجان و بهزیستی والدین آنها تأثیر نامطلوبی می‌گذارد (سونگ، چی، چو و لین^{۱۱}، ۲۰۲۴). در واقع، والدین کودکان اوتیسم از لحاظ خودکارآمدی والدینی و هیجانی نسبت به والدین کودکان عادی در سطح پایین‌تری قرار دارند و در تنظیم و مدیریت هیجان با چالش‌های بیشتری مواجه هستند (ژو، یین، ونگ و ونگ^{۱۲}، ۲۰۱۸؛ هندریکس، پیکارد، بینیون و کوشنر^{۱۳}، ۲۰۲۲).

برنامه سال‌های شگفت‌انگیز^{۱۴} به کاهش مشکلات رفتاری و تأثیر منفی مرتبط با آن و افزایش مهارت‌های اجتماعی افراد کمک می‌کند (وبستر-استراتن، رینالدی و رید^{۱۵}، ۲۰۱۱). همچنین تأثیر مثبتی بر شیوه تعامل والدین با کودک، خودکارآمدی والدین و شناخت هیجانات خود و کودک برای والدین دارد. در این برنامه والدین با نقش تربیتی خود بهتر آشنا می‌شوند و مهارت‌های فراگرفته را به جا و به موقع به کار می‌گیرند (سبراسانتون^{۱۶} و همکاران، ۲۰۱۶). برنامه سال‌های شگفت‌انگیز به گونه‌ای طراحی شده است که نظریات درمانی مختلفی در زمینه یادگیری، رشد و تربیت کودک در آن به طور عملی و کاملاً کاربردی استفاده شده است (وبستر-استراتن، گاسپار و سیبرا-سانتوس^{۱۷}، ۲۰۱۲). این برنامه مداخله‌ای سودمند و کارآمد است که موجب صرفه‌جویی در وقت و هزینه والدین می‌شود (صفرپور و عاشوری، ۲۰۲۳). به‌طور کلی، رفتارهای مثبت والدین شامل استفاده از نظم و انضباط مداوم، تقویت مثبت، نظارت والدین و مشارکت می‌شود و با پیامدهای مطلوبی همراه است (دکر، ترستون، هاول، هاسل و کامودی^{۱۸}، ۲۰۲۱). به‌طور کلی، در برنامه سال‌های شگفت‌انگیز به ویژگی‌های کودکان، نیازهای والدین و فرزندان، انتظارات والد-کودک، سبک‌های فرزندپروری، و ایجاد و تقویت رفتار مطلوب توجه ویژه‌ای می‌شود (صفرپور و عاشوری، ۲۰۲۳). در این برنامه مواردی مانند نحوه تعیین قوانین واضح، اجرای قوانین در راستای سازگاری حل مسئله، الگوبرداری از رفتارهای مطلوب، شناسایی راه‌حل‌ها، تسلط بر خود، راهبردهای کنترل استرس، بیان احساسات به شیوه منطقی و برقراری ارتباط مطلوب آموزش داده می‌شود (وبستر-استراتن و همکاران، ۲۰۱۲). بنابراین، به نظر می‌رسد برنامه سال‌های شگفت‌انگیز می‌تواند بر تنظیم رفتاری هیجان‌مداران مؤثر باشد.

پژوهش‌های متعددی درباره اثربخشی برنامه سال‌های شگفت‌انگیز در حوزه‌های مختلف انجام شده است. برای مثال، نتایج پژوهش صفرپور و

اوتیسم یا به اصطلاح دقیق‌تر اختلال طیف اوتیسم^۱ یک اختلال عصبی‌رشدی است که با نقص در ارتباط و تعامل اجتماعی و الگوهای تکرار شونده رفتار، علائق یا فعالیت‌ها مشخص می‌شود (جی‌والی و پاترا^۲، ۲۰۱۹). اختلال اوتیسم بر تمام جنبه‌های زندگی کودکان و حتی والدین آنها تأثیر می‌گذارد (محمدی، رخشان، ملازم، زارع و گیلیسپای^۳، ۲۰۲۰)؛ در حالی که والدین با رعایت اصول ذهن‌آگاهی می‌توانند از احساسات، افکار و رفتارهای خود آگاه‌تر می‌شوند و نگرش بهتری به فرزندان خود داشته باشند (کاولینگ و گوردون^۴، ۲۰۲۲). والدین و به خصوص مادران در دوره‌های مختلف زندگی از جمله شروع زندگی، تولد فرزندان، گذران مراحل رشد فرزندان با مسائل و مشکلات متعددی رو به رو هستند. عدم درک درست مشکلات و ناکارآمدی در برخورد با مسائل بر جنبه‌های مختلف زندگی افراد تأثیر می‌گذارد و در صورت ارزیابی سطحی و نامناسب، ممکن است باعث آسیب‌هایی در روابط خانواده شود (هالاها، پولن و کافمن^۵، ۲۰۲۳). ویژگی‌های اختلال اوتیسم، همچنین گاهی تشخیص دیر هنگام آن، دشواری‌ها و نبود درمان قطعی و مؤثر و پیش‌آگهی نامطلوب می‌تواند فشار روانی شدیدی برای افراد خانواده و والدین این کودکان ایجاد کند (کوهن و کارتر^۶، ۲۰۰۶). از سوی دیگر، تعامل والدین و کودک اوتیسم به بر رشد عاطفی، رفتاری و شناختی کودک و ارتباط او با والدینش مؤثر است (بونتیک، وارن، مرسسجات و رویر^۷، ۲۰۱۷).

هیجان نقش مهمی را در جنبه‌های مختلف زندگی ایفا می‌کند و در سازگاری با رویدادهای تنیدگی‌زا و تغییرات زندگی مؤثر است (صفرپور و عاشوری، ۲۰۲۳). علاوه بر این، تنظیم هیجان نقشی مهم و حیاتی در فرایندهای بهنجار و مرضی روانشناختی دارد (مصلح، بدری گرگری و نعمتی، ۱۳۹۹). تنظیم رفتاری هیجان یعنی سبک‌های رفتاری که فرد از آنها در پاسخ به رویدادهای تهدیدآمیز یا استرس‌آور زندگی استفاده می‌کند (کرایج و گارنفسکی^۸، ۲۰۱۹). تنظیم هیجان فرآیند پاسخ به هیجانات است که این احساسات و هیجانات می‌توانند در اثر وقوع یک رویداد استرس‌آور یا غیراسترس‌آور به وجود آیند (کمپس^۹، ۲۰۱۷). تنظیم رفتاری هیجان شامل مؤلفه‌های اقدام به کارهای دیگر، گوشه‌گیری، رویارویی فعال، جستجوی حمایت اجتماعی و نادیده گرفتن در هنگام مواجهه با وقایع استرس‌آور می‌شود (کرایج و گارنفسکی، ۲۰۱۹). در حقیقت، استرس والدین می‌تواند بسیاری از پیامدهای رشدی و تحولی در کودکان را پیش‌بینی کند (بلنک، فرش هولت، پیسونی و کرومبرگر^{۱۰}، ۲۰۲۰). تنظیم هیجان سبب می‌شود کودکان اوتیسم در فعالیت‌های اجتماعی شرکت کنند و تعامل اجتماعی، ارتباط مؤثر و سازگاری آنها افزایش یابد (میرزاجانی، نکویی و نکویی، ۱۴۰۲).

10. Blank, Frush Holt, Pisoni & Kronenberger
 11. Sung, Chi, Chu & Lin
 12. Zhou, Yin, Wang & Wang
 13. Hendrix, Pickard, Binion & Kushner
 14. incredible years program
 15. Webster-Stratton, Rinaldi & Reid
 16. Seabra-Santos
 17. Webster-Stratton, Gaspar & Seabra-Santos
 18. Decker, Thurston, Howell, Hasselle & Kamody

1. Autism Spectrum Disorder (ASD)
 2. Gyawali & Patra
 3. Mohammadi, Rakhshan, Molazem, Zareh & Gillespie
 4. Cowling & Gordon
 5. Hallahan, Pullen & Kauffman
 6. Kuhn & Curter
 7. Bontinck, Warreyn, Meirsschaut & Roeyers
 8. Kraaij & Garnefski
 9. Compas

۴۵ سال، میزان تحصیلات سیکل تا لیسانس، داشتن فرزند اوتیسم در دامنه سنی ۷ تا ۱۳ سال، خانه‌دار بودن و زندگی با همسر و فرزندان بود. معیارهای خروج از مطالعه نیز مشارکت همزمان در برنامه‌های آموزشی و درمانی مشابه، داشتن مشکلات روانشناختی بر اساس پرونده فرزند، جدایی یا طلاق از همسر، ابتلای فرزند به بیماری در حین اجرای برنامه، چندمعلولیتی بودن فرزند و غیبت بیش از دو جلسه در آموزش برنامه مداخلاتی بود. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار زیر استفاده شده است.

پرسشنامه تنظیم رفتاری هیجان^۳: این پرسشنامه را کرایج و گارنفسکی (۲۰۱۹) طراحی کرده‌اند که یک ابزار ۲۰ ماده‌ای است و راهبردهای تنظیم رفتاری هیجان‌ها را در پاسخ به حوادث تهدید کننده و استرس‌آور زندگی در اندازه‌های پنج درجه‌ای لیکرتی از نمره ۱ (هرگز) تا نمره ۵ (همیشه) بر حسب ۵ خرده‌مقیاس اقدام به کار دیگر، کناره‌گیری، رویارویی فعال، جستجوی حمایت اجتماعی و نادیده گرفتن ارزیابی می‌کند. سه خرده‌مقیاس اقدام به کار دیگر، رویارویی فعال و جستجوی حمایت اجتماعی راهبردهای مثبت تنظیم رفتار هیجان و دو خرده‌مقیاس کناره‌گیری و نادیده گرفتن راهبردهای منفی هستند. با توجه به این که هر خرده‌مقیاس از چهار آیتم تشکیل شده، حداقل و حداکثر نمره آنها از ۴ تا ۲۰ است. نمرات خرده‌مقیاس‌ها جمع‌پذیر نیستند و به عبارتی این پرسشنامه نمره کل ندارد. پایایی پرسشنامه تنظیم شناختی هیجان را به روش آلفای کرونباخ در دامنه ۰/۸۹ تا ۰/۹۳ و از طریق بازآزمایی در دامنه ۰/۴۷ تا ۰/۷۵ به دست آمد و روایی آن از طریق ضریب همبستگی برای خرده‌مقیاس‌های نادیده گرفتن، رویارویی فعال و جستجوی حمایت اجتماعی به ترتیب ۰/۵۳، ۰/۶۷ و ۰/۵۱ گزارش شده است (کرایج و گارنفسکی، ۲۰۱۹). عاشوری، قاسم‌زاده و صفرپور (۱۳۹۹) شاخص روایی محتوایی برای هر یک از خرده‌مقیاس‌های اقدام به کارهای دیگر، کناره‌گیری، رویارویی فعال، جستجوی حمایت اجتماعی و نادیده گرفتن را به ترتیب ۰/۸۲، ۰/۸۷، ۰/۸۶، ۰/۸۷ و ۰/۸۳ به دست آوردند. همچنین پایایی هر یک از خرده‌مقیاس‌های این پرسشنامه را با روش آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۸۸، ۰/۹۰، ۰/۹۱، ۰/۸۹ و ۰/۸۷ گزارش کردند. در پژوهش حاضر نیز پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس‌های اقدام به کارهای دیگر، کناره‌گیری، رویارویی فعال، جستجوی حمایت اجتماعی و نادیده گرفتن به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۹۲، ۰/۸۱، ۰/۸۸ و ۰/۸۲ به دست آمد.

برای اجرای پژوهش، معرفی‌نامه‌ای از دانشگاه اصفهان مبنی بر انجام پژوهش گرفته شد. سپس به اداره بهزیستی اصفهان و در نهایت به مرکز توانبخشی کودکان اوتیسم محیا واقع در شهرستان شهرضا مراجعه گردید. پس از مراجعه به این مرکز و هماهنگی با مسئولین آن، یک روز در هفته برای اجرای برنامه انتخاب شد. سپس به روش نمونه‌گیری در دسترس ۲۰ نفر از مادران انتخاب و به صورت تصادفی در گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. در ابتدای کار جلسه‌ای توجیهی برای مادران برگزار و فرایند مداخله برای آنها شرح داده شد. پس از آن همه شرکت‌کنندگان پرسشنامه تنظیم

عاشوری (۲۰۲۳) حاکی از آن بود برنامه سال‌های شگفت‌انگیز سبب بهبود تاب‌آوری و تنظیم رفتاری هیجان مادران کودکان ناشنوا شد. آلن^۱ و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز سبب بهبود مدیریت کلاس شد و تاثیر مثبتی بر روابط دانش‌آموزان و والدینشان داشت. نتایج پژوهش موسچیتی‌پیاننا^۲ (۲۰۲۰) نشان داد که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز سبب بهبود خودکارآمدی والدین شد. علاوه بر این، وبستر-استراتن و همکاران (۲۰۱۲) عنوان کردند که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز سبب کاهش مشکلات رفتاری و ارتقای شایستگی اجتماعی و هیجانی کودکان و والدین آنها می‌شود. یافته‌های پژوهش آقایینی‌نژاد، چرامی، غضنفری و شریفی (۱۳۹۷) حاکی از اثربخشی برنامه مداخله سال‌های شگفت‌انگیز بر کاهش مشکلات رفتاری کودکان کم‌توان ذهنی بود.

به‌طور کلی، در پژوهش حاضر از برنامه سال‌های شگفت‌انگیز برای بهبود تنظیم رفتاری هیجان مادران کودکان اوتیسم استفاده شد. اگرچه پژوهش‌هایی در زمینه تاثیر برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر تنظیم هیجانی، مشکلات رفتاری، خودکارآمدی و بهبود مهارت‌های شناختی و اجتماعی انجام شده است، اما هیچ پژوهشی یافت نشد که تاثیر این برنامه را بر تنظیم رفتاری هیجان مادران کودکان اوتیسم بررسی کرده باشد که این امر حاکی از وجود خلاء پژوهشی در این حوزه است. از آنجایی که برخی از والدین در برقراری ارتباط و درک شرایط فرزندانشان با مشکلات عمده‌ای مواجه هستند، این مشکلات می‌تواند تنظیم رفتاری هیجان آنها را دستخوش چالش‌هایی کند که این مسائل و مشکلات حاکی از اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر هستند. علاوه بر این، مادران کودکان اوتیسم در حوزه‌های تنظیم هیجان، کنترل رفتار و مدیریت هیجان با مشکلات بیشتری مواجه می‌شوند که این امر سبب برجسته‌تر شدن ضرورت پژوهش حاضر می‌گردد. به نظر می‌رسد که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بتواند آموزش‌های لازم را در اختیار مادران کودکان اوتیسم قرار دهد تا رفتارهای هیجانی خود را بهتر تنظیم کنند. بنابراین مساله اصلی پژوهش حاضر، تعیین میزان اثربخشی آموزش برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر تنظیم رفتاری هیجان مادران کودکان اوتیسم است.

روش

پژوهش حاضر از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش شامل همه مادران کودکان اوتیسم شهرستان شهرضا در اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بود. نمونه آماری این پژوهش، ۲۰ نفر از مادران کودکان اوتیسم بودند که به شیوه نمونه‌گیری در دسترس از مرکز توانبخشی کودکان اوتیسم محیا در شهرستان شهرضا انتخاب شدند. لازم به ذکر است که در این مرکز ۳۲ مادر دارای فرزند اوتیسم وجود داشت که ۲۰ نفر از آنها بر اساس ملاک‌های ورود به پژوهش انتخاب و سپس با روش تصادفی در یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل ۱۰ نفری جایگزین شدند. ملاک‌های ورود به پژوهش شامل دامنه سنی ۲۵ تا

3. Behavioral emotion regulation questionnaire

1. Allen
2. Muschietti Piana

(۱۳۹۹) است. برنامه مذکور که روایی آن برای والدین کودکان عادی و استثنایی از جمله ناشنوا و اوتیسم تأیید شده است طی ۱۲ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای به صورت هفته‌ای یک بار برگزار شد که محتوای آن در جدول ۱ ارائه شده است.

شناختی هیجان را تکمیل کردند. در مراحل اجرای پیش‌آزمون پژوهشگر حضور داشت و ابهامات و سوالات را برای والدین برطرف می‌کرد. سپس گروه آزمایش در برنامه سال‌های شگفت‌انگیز شرکت کردند در حالی که گروه کنترل از برنامه آموزشی رایج مرکز استفاده می‌کردند. مبانی نظری برنامه آموزشی سال‌های شگفت‌انگیز که مبتنی بر آموزش والدین بود، برگرفته از پژوهش وبستر-استراتن و همکاران (۲۰۱۲) و پژوهش صفرپور و عاشوری

جدول ۱: محتوای جلسات برنامه سال‌های شگفت‌انگیز

جلسه	هدف	محتوا
۱	مروری بر برنامه سال‌های شگفت‌انگیز و اهداف آن	اهمیت بهبود روابط والدین با یکدیگر و با فرزندان و تأثیر آن بر کودک، ضرورت واکنش مناسب نسبت به مشکلات کودکان، اقدام در جهت رفع این مشکلات، جلوگیری از پیامدهای نامطلوب ناشی از آنها
۲	ویژگی‌های کودکان، نیازهای والدین و فرزندان، و انتظارات آنها از همدیگر	ویژگی‌های دوره کودکی، اهمیت بازی؛ نیازهای کودک مانند محبت، امنیت، شکوفایی، توانایی‌ها؛ توجه مثبت یا توجه منفی؛ بیان خوب یا بد بودن بعضی رفتارها و واکنش‌ها؛ توانایی‌ها و ناتوانی‌های کودک؛ توجه به زمینه‌های اجتماعی، شناختی و فرهنگی
۳	سبک‌های فرزندپروری، انتخاب بهترین سبک و تلاش در این مسیر	معرفی انواع سبک‌های مختلف فرزندپروری، والدین مقتدر و تأثیر آن بر کودک، عدم استفاده از تنبیه بدنی و پرخاشگری و پیامدهای آن، رعایت قوانین و وظایف در خانواده و انعطاف‌پذیری
۴	بازی با فرزند و دادن برخی مسئولیت‌ها به او	بازی با فرزند و تعیین زمان و مکان مناسب، پیروی از قواعد و قوانین کودک، تعیین محدودیت در بازی برای کودک، اجتناب از امر و نهی در حین بازی، توجه به خلاقیت‌های کودک در بازی، پابان دادن به بازی، دادن مسئولیت به کودک
۵	روش‌های مناسب تشویق و تحسین و اهمیت آن	آموزش نحوه تحسین و تشویق و فواید آن؛ پیامدهای تحسین نکردن؛ اجتناب از تنبیه و انتقاد نامناسب؛ آموزش جملاتی به والدین به منظور تحسین فرزندشان
۶	نحوه تقویت و ایجاد رفتار مطلوب	آموزش انواع تقویت کننده‌ها؛ موارد استفاده آنها در موقعیت‌های مناسب؛ آموزش استفاده از اقتصاد ژتونی
۷	تعیین قوانین روشن و واضح، اجرای قوانین	آموزش لزوم رعایت قوانین مربوط به خانه؛ چگونگی اجرای قوانین؛ رعایت قوانین هم از جانب والدین و هم از جانب کودک؛ پیگیری مداوم اجرای قوانین؛ نحوه برخورد مناسب در صورت اجرا نشدن قوانین
۸	انواع تنبیه و کاربرد آن، روش‌های کاهش رفتار نامطلوب	توضیح پیامدهای تنبیه بدنی و پرخاشگری؛ جایگزین‌های مناسب برای تنبیه مانند بی‌توجهی به برخی رفتارها و محروم‌سازی؛ هماهنگی والدین در اجرای قوانین؛ اجرای نمونه‌ای از روش‌های تنبیهی با روش ایفای نقش
۹	بهبود سازگاری، پیامدهای طبیعی و منطقی رفتارها	آموزش رفتار منطقی از طریق آموزش پیامد طبیعی و منطقی رفتار؛ ثبات در اجرای پیامدهای رفتار؛ اجرای مناسب پیامدهای منطقی رفتار؛ اعمال این پیامدها در حد توانایی کودک
۱۰	حل مسئله، مدل‌سازی از رفتارهای مطلوب، بررسی و شناسایی مشکل و راه‌حل‌ها	واکنش کودکان در مقابل ناکامی‌ها و پیامدهای منفی آن؛ آموزش مراحل پنج‌گانه رفتار (تعیین مسئله، راه‌حل‌ها، بررسی راه‌حل‌های انتخابی، انتخاب بهترین راه‌حل، اجرا و نتیجه‌گیری)، آموزش حل مسئله، آزاد گذاشتن کودک در انتخاب و اجرای راه‌حل‌ها، اجتناب از مسخره کردن، آموزش عملی از طریق ایفای نقش
۱۱	تسلط بر خود، مهار افکار، واکنش‌های هیجانی و راهبردهای کنترل استرس	آموزش نحوه مواجهه با افکار خودآیند منفی، بررسی چرخه افسردگی و خشم، استفاده از راهبردهای جایگزین و از افکار مثبت، اجتناب از برچسب زدن، واکنش صحیح در هنگام عصبانیت، ایجاد فرصت‌هایی برای خود و توجه به تفریح و علایق والدین
۱۲	تعامل، گوش دادن فعال، بیان احساسات و برخورد مناسب	آموزش مهارت گوش دادن و توجه به نیازهای کودک، انعکاس احساسات و بیان آنها، روش‌های کنترل هیجان، ارتباط موثر والدین با هم و با فرزند

مادران در طی این جلسات با ویژگی‌ها و نیازهای شناختی، هیجانی و رفتاری فرزندشان آشنا شدند و به صورت کاربردی یاد گرفتند که چگونه با فرزندان خود رفتار کنند، بازخورد بدهند و در جهت کاهش مشکلات رفتاری آنها اقدام کنند. به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی، از شرکت کنندگان رضایت‌نامه کتبی جهت شرکت در پژوهش گرفته شد و آنها در خصوص شرکت در جلسات آزاد بودند. اطلاعات حاصل از پژوهش محرمانه بود و بدون

ذکر نام آزمودنی‌ها استفاده شد. در پایان جلسات آموزش، هر دو گروه مجدداً پرسشنامه تنظیم شناختی هیجان را به عنوان پس‌آزمون تکمیل کردند. داده‌ها با استفاده از تحلیل کواریانس چندمتغیری در نسخه ۲۵ نرم‌افزار آماري SPSS تحلیل شد.

یافته‌ها

پژوهش از اختلاف سن آزمودنی‌ها ناشی نمی‌شود. شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیر پژوهش یعنی تنظیم رفتاری هیجان با مولفه‌های اقدام به کار دیگر، کناره‌گیری، رویارویی فعال، جستجوی حمایت اجتماعی و نادیده گرفتن در دو گروه آزمایش و کنترل در موقعیت پیش‌آزمون و پس‌آزمون در جدول ۲ ارائه شده است.

یافته‌های جمعیت‌شناختی بیانگر آن بود که میانگین و انحراف معیار سن آزمودنی‌ها در گروه آزمایش ۳۷/۳۰ و ۴/۶۲ و در گروه کنترل ۳۴/۶۰ و ۵/۲۱ بود. نتایج آزمون آماری t نشان داد که بین گروه‌ها از لحاظ متغیر سن تفاوت معناداری وجود ندارد ($Sig > 0/05$). بنابراین، اختلاف نمره‌های متغیرهای

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی متغیر تنظیم رفتاری هیجان

متغیرها	موقعیت	گروه آزمایش		گروه کنترل	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
اقدام به کار دیگر	پیش‌آزمون	۱۱/۶۰	۱/۴۲	۱۲/۵۰	۱/۵۰
	پس‌آزمون	۱۲/۶۰	۱/۷۱	۱۲/۴۰	۱/۴۲
کناره‌گیری	پیش‌آزمون	۱۸/۸۰	۰/۹۱	۱۸/۷۰	۰/۹۴
	پس‌آزمون	۱۶/۸۰	۰/۹۱	۱۷/۵۰	۱/۰۸
رویارویی فعال	پیش‌آزمون	۱۱/۲۰	۱/۲۲	۱۱/۸۰	۱/۴۷
	پس‌آزمون	۱۴/۴۰	۱/۲۶	۱۱/۵۰	۱/۵۰
جستجوی حمایت اجتماعی	پیش‌آزمون	۱۴/۲۰	۱/۸۷	۱۴/۰۰	۱/۸۲
	پس‌آزمون	۱۵/۸۰	۱/۹۸	۱۴/۲۰	۱/۷۵
نادیده گرفتن	پیش‌آزمون	۱۳/۹۰	۱/۱۹	۱۴/۱۰	۱/۱۰
	پس‌آزمون	۱۴/۱۰	۱/۱۹	۱۴/۳۰	۱/۳۳

برای خرده‌مقیاس‌های اقدام به کارهای دیگر، کناره‌گیری، رویارویی فعال، جستجوی حمایت اجتماعی و نادیده گرفتن در گروه آزمایش و گروه کنترل در جدول ۳ آمده است.

میانگین و انحراف استاندارد نمرات با توجه به جدول ۲، از مرحله پیش‌آزمون به پس‌آزمون تغییر کرده است جدول ۲ ارائه شده است. به علت این که حجم نمونه کمتر از ۱۵ نفر در هر گروه بود از تحلیل یومان ویتنی بر نمرات تفاضل پیش‌آزمون و پس‌آزمون و تصحیح بنفرونی استفاده شد. نتایج این آزمون

جدول ۳: نتایج تحلیل یومان ویتنی بر نمرات تفاضل پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه‌ها

متغیرهای وابسته	جمع رتبه‌ها	میانگین رتبه‌ها	یومان ویتنی	آماره Z	P
اقدام به کارهای دیگر	۷۸/۵۰	۷/۸۵	۲۳/۵۰	-۲/۲۶	۰/۰۲۳
کناره‌گیری	۱۳۷/۰۰	۱۳/۷۰	۱۸/۰۰	-۲/۶۸	۰/۰۰۷
رویارویی فعال	۵۵/۰۰	۵/۵۰	۵/۴۰	-۴/۰۰	۰/۰۰۱
جستجوی حمایت اجتماعی	۶۱/۰۰	۶/۱۰	۶/۰۰	-۳/۴۹	۰/۰۰۱
نادیده گرفتن	۱۰۵/۰۰	۱۰/۵۰	۵۰/۰۰	۰/۰۰۱	۱/۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر تنظیم رفتاری هیجان مادران کودکان اوتیسم بود. مداخله انجام شده برای مادران کودکان اوتیسم نشان داد که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز سبب بهبود تنظیم رفتاری هیجان آنها شد. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش صفرپور و عاشوری (۲۰۲۳) مبنی بر تاثیر قابل توجه آموزش برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر بهبود تاب‌آوری و تنظیم رفتاری هیجان مادران کودکان ناشنوا؛ آلن و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر اثربخشی مثبت و معنادار آموزش برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر بهبود مدیریت کلاس و روابط دانش‌آموزان و

با توجه به نتایج جدول ۳ مشخص شد که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز به‌طور معناداری بر مولفه‌های اقدام به کار دیگر ($P = 0/023$ و $Z = -2/26$)، کناره‌گیری ($P = 0/007$ و $Z = -2/68$)، رویارویی فعال ($P = 0/001$ و $Z = -4/00$) و جستجوی حمایت اجتماعی ($P = 0/001$ و $Z = -3/49$) از تنظیم رفتاری هیجان در مادران کودکان اوتیسم تاثیر داشت ولی بر مولفه نادیده گرفتن ($P = 0/001$ و $Z = 0/001$) تاثیر معناداری نداشت.

تنظیم هیجان‌های خود با مشکلات عمده‌ای مواجه هستند و این مشکلات سبب می‌شود والدین آنها در تنظیم هیجان با مشکل مواجه شوند (سونگ و همکاران، ۲۰۲۴). بنابراین، معمولاً عملکرد والدین کودکان اوتیسم از نظر خودکارآمدی و مدیریت هیجان در سطح پایینی قرار می‌گیرد (هندریکس و همکاران، ۲۰۲۲). با این حال برخی برنامه‌های آموزشی مانند برنامه سال‌های شگفت‌انگیز دارای ویژگی‌های خاصی هستند که به والدین کمک می‌کنند. برای مثال در برنامه سال‌های شگفت‌انگیز به ویژگی‌های کودکان، نیازهای والدین و فرزندان، انتظارات آنها از همدیگر، سبک‌های فرزندپروری، روش‌های مناسب تشویق و تحسین و ایجاد رفتار مطلوب توجه می‌شود (صفرپور و عاشوری، ۲۰۲۳). به‌طور خلاصه، این برنامه شامل تعیین قوانین روشن و واضح، اجرای قوانین برای بهبود سازگاری، حل مسئله، مدل‌سازی از رفتارهای مطلوب، شناسایی مشکل و راه‌حل‌ها، تسلط بر خود، مهار افکار، راهبردهای کنترل استرس، تعامل با دیگران، گوش دادن فعال، بیان احساسات و برخورد مناسب می‌شود (وبستر-استراتن و همکاران، ۲۰۱۲). در این راستا، احتمال می‌رود که کاربرد چنین برنامه‌ای بتواند بر تنظیم رفتاری هیجان‌مداران کودکان اوتیسم موثر باشد. بنابراین، می‌توان از برنامه سال‌های شگفت‌انگیز هم برای مادران و هم برای کودکان با افزایش تعداد جلسات، برنامه‌های جانبی مانند تن‌آرامی و آرامش‌آموزی که برنامه‌های رفتاری هستند را در مداخله خود گنجانند تا تأثیر مثبت آن بر تنظیم رفتاری هیجان‌مداران بیشتر شود.

در این پژوهش نیز، محدودیت‌هایی وجود داشته است. حجم نمونه در هر گروه ده نفر بود که نسبتاً کم است، از پرسشنامه خودگزارشی استفاده شد، فرصت انجام آزمون پیگیری و بررسی نتایج بلند مدت حاصل از پژوهش در محیط طبیعی فراهم نشد، این پژوهش در شهرستان شهرضا انجام شد و بهتر است تعمیم نتایج آن در سایر شهرها و استان‌ها با احتیاط صورت گیرد. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، تأثیر برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر تنظیم رفتاری هیجان‌مداران کودکان اوتیسم با نمونه بیشتری بررسی گردد؛ علاوه بر پرسشنامه از مصاحبه استفاده شود، اثربخشی برنامه مذکور بر تنظیم رفتاری هیجان‌مداران پدر و مادر کودکان اوتیسم به‌طور همزمان بررسی شود؛ این مداخله در سطح سایر شهرها و استان‌ها و همچنین برای والدین سایر گروه‌های کودکان با نیازهای ویژه انجام گیرد؛ اثربخشی برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر روی متغیرهای دیگری مانند اضطراب، بهزیستی روانشناختی و انعطاف‌پذیری روانشناختی بررسی شود؛ علاوه بر این، پیشنهاد می‌شود که سازمان‌ها، مراکز و مدارسی که با مادران کودکان اوتیسم در ارتباط هستند، برنامه سال‌های شگفت‌انگیز را برای این مادران اجرا کرده تا بتوانند با آمادگی بیشتری با چالش‌های همراه با پرورش کودک اوتیسم کنار بیایند یا این چالش‌ها را برطرف کنند.

تشکر و قدردانی

مقاله حاضر مستخرج از پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد نویسنده اول پژوهش در دانشگاه اصفهان است. بدین وسیله از تمام مادران شرکت‌کننده در پژوهش و مسئولان مرکز اوتیسم محیا در شهرضا تشکر و قدردانی می‌شود.

والدینشان؛ و موسسیتی‌پایانا (۲۰۲۰) در راستای تأثیر قابل توجه برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر بهبود خودکارآمدی والدین همسو بود. علاوه بر این، یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش وبستر-استراتن و همکاران (۲۰۱۲) در خصوص اثربخشی برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر کاهش مشکلات رفتاری و ارتقای شایستگی اجتماعی و هیجانی کودکان و والدین آنها؛ و آقای‌نژاد و همکاران (۱۳۹۷) مبنی بر اثربخشی معنادار برنامه مداخله سال‌های شگفت‌انگیز بر کاهش مشکلات رفتاری کودکان کم‌توان ذهنی همخوانی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت استرس والدین می‌تواند تأثیر نامطلوبی بر فرایند رشد و تحول کودکان بگذارد (بلنک و همکاران، ۲۰۲۰). ویژگی‌های یک کودک اوتیسم نیز می‌تواند فشار روانی شدیدی را برای افراد خانواده ایجاد کند (کوهن و کارتر، ۲۰۰۶). بنابراین، والدین در ارتباط با فرزند خود با مشکلات دوجندان مواجه می‌شوند و تعامل والد-کودک به شدت بر رشد هیجانی و شناختی فرزندان آنها مؤثر است (بونتیک و همکاران، ۲۰۱۷). این در حالی است که شرکت در مداخله گروهی برای مادران به واسطه به اشتراک‌گذاری تجربیات می‌تواند این درک را بوجود آورد که او تنها نیست و افراد مشابهی در جامعه وجود دارند که می‌توان از تجربیات آنها بهره برد و همدلی کرد (هالاها و همکاران، ۲۰۲۳). رویارویی فعال به رفتار فعال برای مقابله با رویدادهای استرس‌آور گفته می‌شود (کرایچ و گارنفسکی، ۲۰۱۹). پس این امر قابل قبول است که مداخله‌هایی که مربوط به آموزش والدین است مثل برنامه سال‌های شگفت‌انگیز، مادران را برای رویارویی فعال با استرس آماده می‌سازد.

اقدام به کارهای دیگر یعنی فرد حواس خود را با انجام کار دیگری پرت کند تا بتواند با رویدادهای استرس‌آور مقابله نماید؛ کناره‌گیری یعنی فرد برای مقابله با رویدادهای استرس‌آور از موقعیت‌ها و تماس‌های اجتماعی کناره‌گیری کند؛ نادیده گرفتن یعنی فرد برای مقابله با رویدادهای استرس‌آور به نحوی رفتار کند که گویی هیچ اتفاقی رخ نداده است (کرایچ و گارنفسکی، ۲۰۱۹). مادری که دارای فرزند با اختلال طیف اوتیسم است با چالش‌های عمده‌ای مواجه می‌شود (موسسیتی‌پایانا، ۲۰۱۹). برای مثال، نمی‌تواند فرزند اوتیسم یا سایر فرزندان خود را نادیده بگیرد، به کار دیگری مشغول شود یا از وظایف مادری خود کناره‌گیری کند ولی می‌تواند با رویدادهای استرس‌آور مقابله نماید (بونتیک و همکاران، ۲۰۱۷). پس می‌توان انتظار داشت که برنامه سال‌های شگفت‌انگیز بر مولفه‌هایی که فعالیت مثبت در جهت رفع مشکلات را به همراه دارد مثل اقدام به کار دیگر، رویارویی فعال، جستجوی حمایت اجتماعی تأثیر مثبتی داشته باشد و سبب بهبود کناره‌گیری مادران از سایر فعالیت‌ها شود.

برای تبیین بهتر نتایج این پژوهش می‌تواند عنوان کرد که اقدام به کار دیگر، رویارویی فعال و جستجوی حمایت اجتماعی از راهبردهای مثبت تنظیم رفتار هیجان‌مداران هستند در حالی که کناره‌گیری و نادیده گرفتن راهبردهای منفی به شمار می‌روند (کرایچ و گارنفسکی، ۲۰۱۹). با این که تنظیم هیجان نقش بسیار مهمی در فرایندهای بهنجار و مرضی روانشناختی دارد (مصلح و همکاران، ۱۳۹۹)، ولی مادر نمی‌تواند فرزند اوتیسم خود را نادیده بگیرد (بونتیک و همکاران، ۲۰۱۷). از طرفی، کودکان اوتیسم در

منابع

- Hendrix, N. M., Pickard, K. E., Binion, G. E., & Kushner, E. (2022). A systematic review of emotion regulation in parent-mediated interventions for autism spectrum disorder. *Frontiers in Psychiatry*, 13(1), 1-10.
- Kraaij, V., & Garnefski, N. (2019). The behavioral emotion regulation questionnaire: Development, psychometric properties and relationships with emotional problems and the cognitive emotion regulation questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 137(1), 56-61.
- Mohammadi, F., Rakhshan, M., Molazem, Z., Zareh, N., & Gillespie, M. (2020). Development of parental competence scale in parents of children with autism, *Journal of Pediatric Nursing*, 50(1), 77-84. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.04.006>.
- Muschiatti-Piana, V. E. (2019). *Changes in parental self-Efficacy following "Autism Spectrum Disorder & Language Delay Incredible Years®" parenting program* (Unpublished dissertation). Middlesex, London.
- Safarpour, F., & Ashori, M. (2023) Incredible years parenting program: Behavioral emotion regulation and resilience in mothers of deaf children. *Exceptionality*, 31(3), 185-197.
- Seabra-Santos, M. J., Gaspar, M. F., Azevedo, A. F., Homem, T. C., Guerra, J., & Martins V. (2016). Incredible years parent training: What changes, for whom, how, for how long? *Journal of Applied Developmental Psychology*, 44: 93-104.
- Sung, Y. S., Chi, I. J., Chu, S. Y., & Lin, L. W. (2024) Factors associated with emotion regulation in young autistic children: A scoping review. *International Journal of Developmental Disabilities*. <https://doi.org/10.1080/20473869.2023.2301194>
- Webster-Stratton, C., Gaspar, M. F., & Seabra-Santos, M. J. (2012). Incredible years® parent, teachers and children's cerise: Transportability to Portugal of early intervention programs for preventing conduct problems and promoting social and emotional competence. *Psychosocial Intervention*, 21(2), 157-169.
- Webster-Stratton, C., Rinaldi, J., & Reid, J. M. (2011). Long-term outcomes of Incredible Years parenting program: Predictors of adolescent adjustment. *Child and Adolescent Mental Health*, 16(1), 38-46.
- Zhou, Y., Yin, H., Wang, M., & Wang, J. (2018). The effect of family-focused psychoeducational therapy for autism spectrum disorder children's parents on parenting self-efficacy and emotion. *Archive of Psychiatric Nursing*, 33(1), 17-22.
- آقای نژاد، محمد؛ چرامی، مریم؛ غضنفری، احمد و شریفی، طیبه. (۱۳۹۸). بررسی اثربخشی مداخله بهنگام والدمحور مبتنی بر الگوی سال‌های باورنکردنی بر مشکلات رفتاری کودکان کم‌توان ذهنی. *توانمندسازی کودکان استثنایی*، ۱۰(۳)، ۲۹-۴۳.
- صفرپور، فرزانه و عاشوری، محمد. (۱۳۹۹). بررسی اثربخشی آموزش برنامه‌سال‌های شگفت‌انگیز بر خودکارآمدی مادران کودکان ناشنوا. *پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*، ۱۰(۱)، ۳۲-۲۱.
- عاشوری، محمد؛ قاسم‌زاده، سوگند و صفرپور، فرزانه. (۱۳۹۹). بررسی ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی پرسشنامه تنظیم رفتاری هیجان. *فصلنامه علمی روان‌شناسی افراد استثنایی*، ۱۰(۳۸)، ۱۱۷-۱۴۲.
- محمدزاده، عادل و قمرانی، امیر (۱۳۹۵). تأثیر آموزش برنامه‌ی سال‌های باورنکردنی بر مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی. *فصلنامه روانشناسی افراد استثنایی*، ۷(۲۵)، ۹۷-۱۱۹.
- مصلح، سید قاسم؛ بدری گرگری، رحیم؛ و نعمتی، شهرروز. (۱۳۹۹). ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه تنظیم رفتاری هیجان در نمونه دانش‌آموزان نوجوان شهر ارومیه. *روانشناسی بالینی و شخصیت*، ۱۱(۱)، ۱۶۳-۱۷۵.
- میرزاجانی، حسن؛ نکویی، فاطمه؛ و نکویی، حسین. (۱۴۰۲). اثربخشی قصه‌درمانی بر تنظیم هیجان و نشانه‌های اضطرابی در کودکان مبتلا به اختلال طیف اتیسم. *پویش در آموزش علوم تربیتی و مشاوره*، ۱۴۰۲(۱۸)، ۱۳۳-۱۴۹.
- Allen, K., Hansford, L., Hayes, R., Allwood, M., Byford, S., Longdon, B., Price, A., & Ford, T. (2020). Teachers perceptions of the impact of the incredible years® teacher classroom management programme on their practice and on the social and emotional development of their pupils. *British Journal of Educational Psychology*, 90(1), 75-90.
- Blank, A., Frush Holt, R., Pisoni, D. B., & Kronenberger, W. G. (2020). Associations between parenting stress, language comprehension, and inhibitory control in children with hearing loss. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63(1), 321-333.
- Bontinck, C., Warreyn, P., Meirsschaut, M., & Roeyers, H. (2017). Parent-child interaction in children with autism spectrum disorder and their siblings: Choosing a coding strategy. *Child and Family Studies*, 27(1), 91-102.
- Compas, B. E., Jaser, S. S., Bettis, A. H., Watson, K. H., Gruhn, M. A., Dunbar, J. P., & Thigpen, J. G. (2017). Coping emotion regulation, and psychopathology in childhood and adolescence: A meta-analysis and narrative review. *Psychological Bulletin*, 143(1), 939-991.
- Cowling, C., & Gordon, W. V. (2022). Mindful parenting: Future directions and challenges, *International Journal of Spa and Wellness*, 5(1), 50-70.
- Decker, K. M., Thurston, I. B., Howell, K. H., Hasselle, A. J., & Kamody, R. C. (2021). Associations between Profiles of maternal strengths and positive parenting practices among mothers experiencing adversity. *Parenting*, 21(1), 1-23.
- Gyawali, S., & Patra, B. N. (2019). Trends in concept and nosology of autism spectrum disorder: A review. *Asian Journal of Psychiatry*, 40, 92-99.
- Hallahan, D. P., Pullen, P. C., & Kauffman, J. M. (2023). *Exceptional learners: An introduction to special education* (15th Ed.). Pearson Education, Inc.